

Adam Pawlewicz¹

Katedra Agrobiznesu i Ekonomii Środowiska,
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski
Olsztyn

Rolnictwo ekologiczne w Polsce – wybrane wskaźniki

Ecological agriculture in Poland – selected indicators

Abstract. Presentation of the current state of organic agriculture in Poland is the aim of this article, its changes as well as prognoses for the farms using organic methods of production. The analysis was conducted using studies by GUS, IJHARS as well as statistical data from the Ministry of Agriculture and Rural Development, relating to farms using organic methods in Poland. Conditions for organic production are favourable in Poland. The integration with the European Union created a possibility of growth of this sector of food economy.

Key words: organic agriculture, multifunctional rural areas development, organic products, environmental protection

Synopsis. Celem artykułu jest przedstawienie aktualnego stanu oraz prognoz związanych z rolnictwem ekologicznym w Polsce. Przeprowadzono analizę wykorzystując dane statystyczne z opracowań GUS, IJHARS oraz Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi, dotyczące gospodarstw produkujących metodami ekologicznymi w Polsce. W Polsce warunki do produkcji metodami ekologicznymi są sprzyjające. Integracja z Unią Europejską stworzyła możliwości wzrostu tego sektora gospodarki żywnościowej.

Słowa kluczowe: produkcja ekologiczna, ochrona środowiska, rolnictwo ekologiczne, zrównoważony rozwój obszarów wiejskich

Wstęp

Środowisko naturalne w Polsce, w zestawieniu z innymi krajami Unii Europejskiej, można uznać jako względnie dobre, odznaczające się korzystnymi walorami przyrodniczymi, mało zdegradowanymi glebami oraz tradycyjnym wiejskim krajobrazem [Toruński i Król 2001]. Polska dysponuje doskonałymi warunkami do prowadzenia gospodarstw z produkcją metodami ekologicznymi, oraz do produkowania konkurencyjnych produktów ekologicznych. Jednak, w porównaniu z krajami Unii Europejskiej, wypadamy pod tym względem dość słabo. Może to jednak ulec zmianie ze względu na stały wzrost liczby gospodarstw ekologicznych.

Wśród niekorzystnych kierunków zmian w rolnictwie konwencjonalnym należy wymienić takie, jak zaniedbywanie lub zaniechanie użytkowania łąk i pastwisk, nadmierna intensyfikacja gospodarki łąkarskiej lub pastwiskowej, zmiany struktury agrarnej oraz powiększanie pól połączone z likwidowaniem cennych użytków przyrodniczych i z wprowadzaniem monokulturowych upraw na znacznych powierzchniach, intensyfikacja gospodarki rolnej prowadząca do nasilenia się erozji gleb, zanieczyszczenia wód, zanik lokalnych ras zwierząt gospodarskich i lokalnych odmian roślin uprawnych [Przewodnik ... 2004]. Zatem kompromisem między gospodarką rolną, a ochroną przyrody może być

¹ Dr, Pl. Łódzki 2, 10-957 Olsztyn, tel. (089) 523-33-13, adampawlewicz@uwm.edu.pl

zmiana rolnictwa konwencjonalnego na rolnictwo ekologiczne. Należy jednak zaznaczyć, że procesy dostosowawcze w gospodarstwach podejmujących ekologiczne metody produkcji są skomplikowane i długotrwałe. Wymagają one przystosowań do wymagań ekologicznych (stosowanie odpowiednich maszyn, nawozów, metod ochrony roślin), oraz ekonomicznych (np. tworzenie i uczestniczenie w nowych kanałach dystrybucji), co wiąże się z wieloma zagrożeniami i wysokim poziomem ryzyka. Rozwiązaniem takiej sytuacji może być wsparcie zewnętrznymi środkami finansowymi, a także przedsiębiorczość zespołowa producentów surowców ekologicznych (np. grupy producenckie).

Rolnictwo ekologiczne spełnia funkcje ekonomiczne, społeczne i zdrowotne [Spółdzielnie... 2007]. Ekonomiczne to stały wzrost popytu na żywność ekologiczną, w kraju i za granicą, co przejawia się między innymi możliwością zwiększenia eksportu produktów ekologicznych. Dochodzi do tego fakt, że ekologiczne metody produkcji przyczyniają się do stałego zwiększania żyzności gleby. Poprzez rolnictwo ekologiczne na obszarach wiejskich można uzyskać zmniejszenie presji rolnictwa na środowisko oraz można przyczynić się do poprawy krajobrazu, co powinno wzmocnić popyt na usługi turystyczne.

Spoleczne efekty rolnictwa ekologicznego to przede wszystkim możliwość stworzenia dodatkowych miejsc pracy na wsi, co jest związane w gospodarstwach ekologicznych z większą niż w gospodarstwach konwencjonalnych pracochłonnością produkcji, usług turystycznych, przetwórstwa, handlu. Sprzyja zachowaniu gospodarstw rodzinnych, utrzymaniu tradycji i wartości kulturowych wsi, zwiększa więź rolnika z przyrodą. Zwiększa odpowiedzialność za jakość odpowiednio oznakowanego produktu, umożliwiającą identyfikację producenta.

Wśród efektów zdrowotnych należy wskazać na poprawę zdrowia rolników przez wyeliminowanie stosowania pestycydów.

Rolnictwo ekologiczne w Polsce zostało prawnie usankcjonowane w 2001 r. poprzez Ustawę o rolnictwie ekologicznym [Ustawa... 2001]. Z dniem uzyskania przez Polskę członkostwa w Unii Europejskiej ustawa ta straciła moc. Od 1 stycznia 2004 r. obowiązuje nowa Ustawa o rolnictwie ekologicznym [Ustawa... 2004], która określa wymogi co do warunków prowadzenia produkcji rolniczej metodami ekologicznymi, systemu kontroli i certyfikacji tej produkcji oraz obrotu produktami rolnictwa ekologicznego i ich znakowania.

Celem artykułu jest przedstawienie aktualnego stanu rolnictwa ekologicznego oraz dotyczących go prognoz w Polsce.

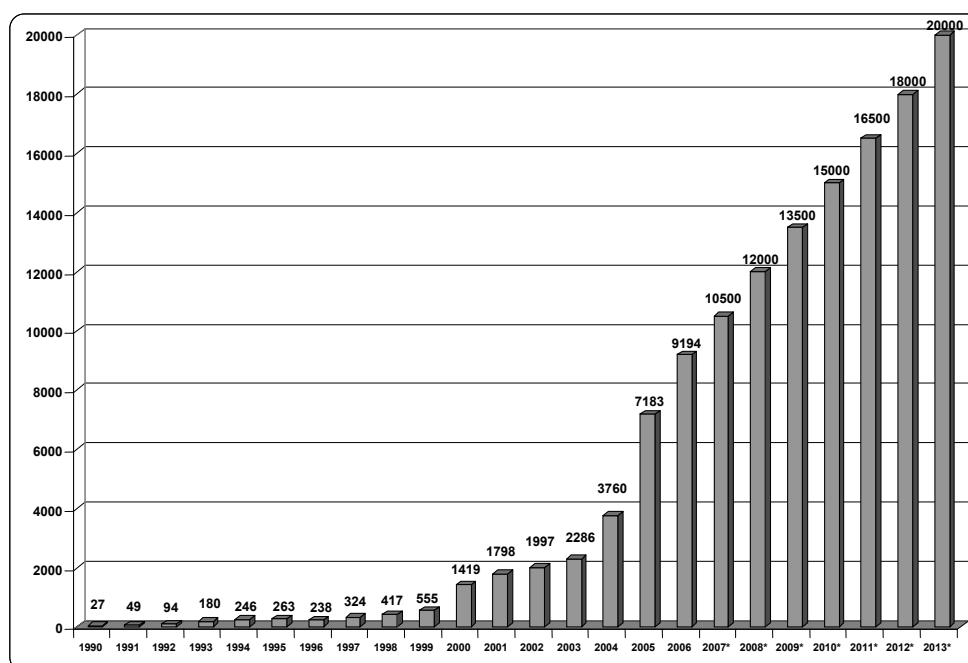
Przeprowadzono analizę wykorzystując dane statystyczne z opracowań GUS, IJHARS oraz Ministerstwa Rolnictwa Rozwoju Wsi, dotyczące gospodarstw produkujących metodami ekologicznymi w Polsce.

Zmiany liczby, powierzchni ogólnej oraz powierzchni upraw w gospodarstwach produkujących metodami ekologicznymi

Od początku przemian systemowych w naszym kraju rolnictwo ekologiczne rozwijało się stosunkowo wolno, co wynikało przede wszystkim z niskiego popytu wewnętrznego na tego typu produkty. W 1990 r. statystyka odnotowała tylko 27 gospodarstw produkujących metodami ekologicznymi. Do 1999 r. dynamika była dosyć powolna, ponieważ w tym roku było zaledwie 555 gospodarstw. Impas, niejako, został przełamany w 2001 r., ponieważ zanotowano prawie 200% przyrost liczby gospodarstw (zapowiadane wprowadzenie

ustawy o rolnictwie ekologicznym wraz ze wsparciem państwa dla tego typu produkcji). Jednak dopiero 2004 r. uwidocznił wzrost zainteresowania produkcją surowców żywnościowych metodami ekologicznymi. Można to na pewno tłumaczyć wstąpieniem Polski do Unii Europejskiej oraz, a może przede wszystkim, wdrażanymi programami wsparcia dla produkcji metodami ekologicznymi.

Do zwiększenia się liczby gospodarstw przyczyniło się również poszerzenie, do tej pory potencjalnych, rynków zbytu bez barier granicznych. W 2004 r. było już zatem 3760 gospodarstw ekologicznych (z certyfikatem i w okresie przestawiania), rok później już 7182, a w 2006 r. odnotowano ogółem 9194 gospodarstw ekologicznych [Stan... 2006]. Obecnie szacuje się, że w Polsce działa około 12,5 tys. gospodarstw ekologicznych [Ekologiczne ... 2007], natomiast przewidywania Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi wskazały tylko na 10,5 tys. gospodarstw (rys. 1).

Źródło: opracowanie własne na podstawie materiałów IJHARS

Rys. 1. Liczba gospodarstw ekologicznych w Polsce w latach 1990-2013²

Fig. 1. Number of organic farms in Poland in years 1990-2013

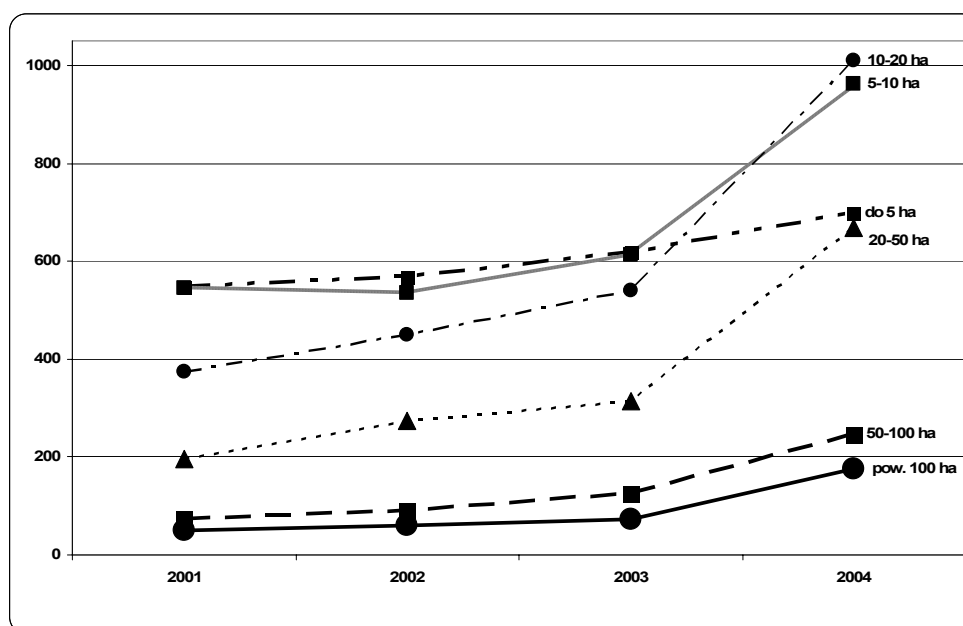
Należy jednak zadać pytanie: skąd taki szybki wzrost w ostatnich latach? Czy jest to rezultat wzrastającego popytu na żywność ekologiczną, tak w kraju jak i zagranicą, czy raczej wzrost zainteresowania produkcją metodami ekologicznymi wynika z wyższego wsparcia finansowego dla gospodarstw prowadzących taką produkcję niż w przypadku rolnictwa konwencjonalnego? Odpowiedź na to pytanie jest dosyć trudne. Można zauważyć

² Prognoza na lata 2007-2013 na podstawie [Plan... 2007]

wzmóżony popyt na ekologiczne produkty żywnościowe, ale popyt krajowy jest ciągle ograniczany przez stosunkowo wysokie ceny. Obserwuje się, co prawda, wzrost liczby przetwórci (w 2003 r. 22, w 2004 r. 55, w 2005 r. 99, a w 2006 r. 163) i sklepów (w 2004 r. 107, w 2005 r. 300), jednak skala tego zjawiska jest relatywnie niewielka. Z drugiej strony wzrost zainteresowania produkcją metodami ekologicznymi wynika z wyższych dopłat do tego typu produkcji, które mogą osiągnąć, w zależności od rodzaju produkcji, od 300 zł do 1800 zł na hektar rocznie. Jednak coraz częściej słyszy się o „fikcyjnych” gospodarstwach ekologicznych (np. ekologiczne łąki i pastwiska oraz trawy na gruntach ornych), jako rezultacie wprowadzania programów rolnośrodowiskowych. Pomoc jednak powinna polegać przede wszystkim na wspieraniu gospodarstw, które faktycznie produkują żywność na rynek.

Prognozy Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi wskazują na bardzo dynamiczny rozwój rolnictwa ekologicznego w przyszłości. Szacuje się, że w 2012 r. będzie 18 tys., a w 2013 r. 20 tys. gospodarstw ekologicznych. Jak można zauważyć w roku bieżącym, szacunki te są zbyt niskie. Prognozowane wielkości są jednak dalej niewysokie w relacji do statystyk pozostałych krajów Unii Europejskiej, szczególnie tych najwyżej rozwiniętych. Już w 2003 r. największe liczby gospodarstw ekologicznych odnotowano na terenie Włoch 44 043, Austrii 19 056, Hiszpanii 17 028 i Niemiec 16 476.

Analizując dynamikę zmian liczby gospodarstw według grup obszarowych, najwyższy wzrost w latach 2001-2004 można zaobserwować wśród tych z przedziału od 5 ha do 50 ha (rys. 2).

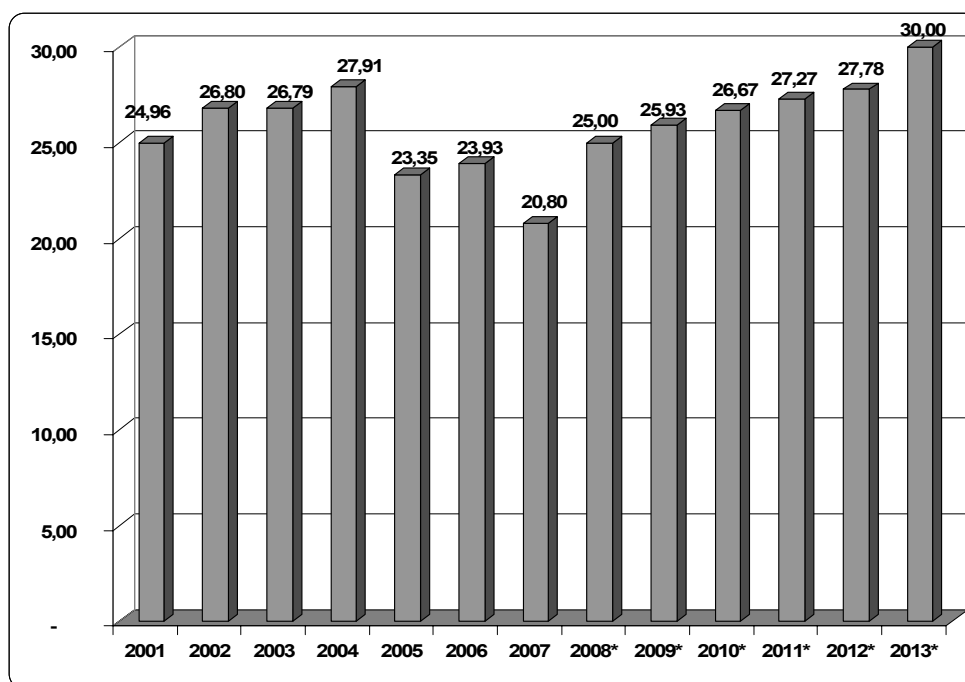

Źródło: opracowanie własne na podstawie materiałów IJHARS.

Rys. 2. Liczby gospodarstw ekologicznych według grup obszarowych w Polsce w latach 2001-2004

Fig. 2. Number of organic farms by size of agricultural land in Poland in years 2001-2004

Średnia powierzchnia gospodarstw prowadzących produkcje metodami ekologicznymi w 2001 roku wyniosła blisko 25 ha, jednak w 2004 roku wartość ta zwiększyła się do wielkości ponad 27 ha. Od 2005 roku przeciętna wielkość gospodarstwa ekologicznego systematycznie spada, by w 2006 r. osiągnąć wartość 23,93 ha. Z kolei prognozy wskazują, że przeciętna wielkość gospodarstwa ekologicznego będzie się stale zwiększać. W 2008 r. osiągnie poziom 25 ha, by w 2013 r. wynieść 30 ha (rys. 3). Jak twierdzą Gotkiewicz i Szafranek [2000] prezentowane informacje zaprzeczają ogólnie przyjętym poglądom, że produkcja rolnicza metodami ekologicznymi jest stosowana tylko w gospodarstwach niewielkich obszarowo, które wykorzystują głównie własne zasoby siły roboczej [Gotkiewicz i Szafranek 2000]. Jednak wielkości faktycznie obserwowane w roku 2007 wskazują na inną tendencję. Wzrost zainteresowania produkcją ekologiczną przez gospodarstwa małe i średnie (do 20 ha, rys. 2) powoduje zmniejszenie przeciętnego obszaru gospodarstw ekologicznych. Zauważa się tendencję do podziału dużych gospodarstw rolnych ze względu na możliwość wykorzystania pomocy finansowej z programów rolnośrodowiskowych oraz uzyskiwania wyższych dopłat.

Źródło: opracowanie własne na podstawie materiałów IJHARS

Rys. 3. Średnia powierzchnia gospodarstw ekologicznych w Polsce w latach 2001-2013, ha³

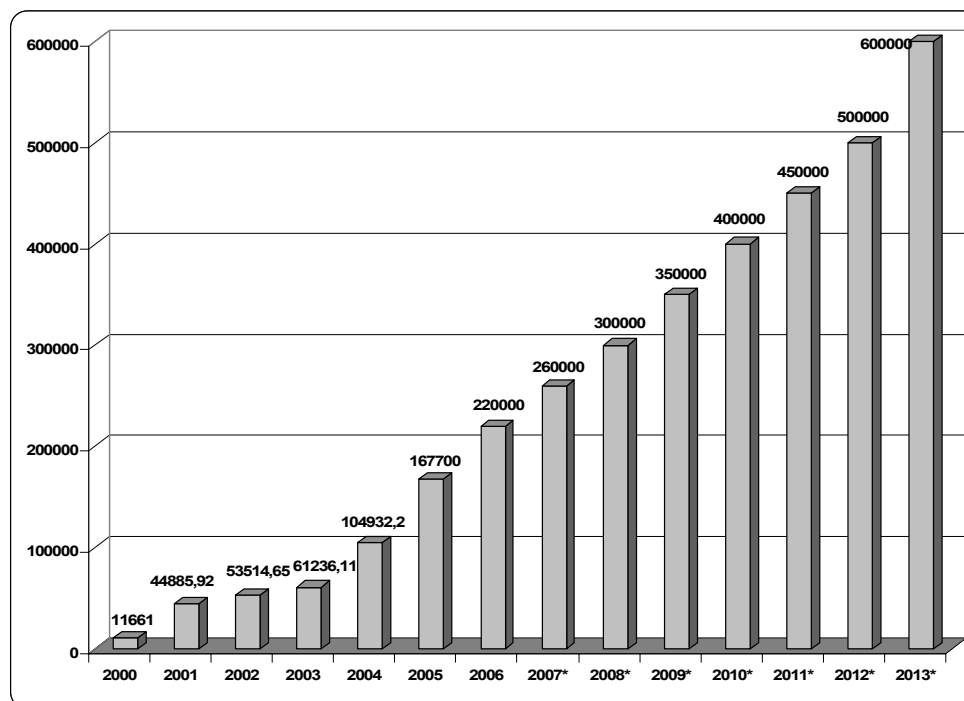
Figure 3. Average size of organic farms in Poland in years 2001-2013, hectare

Jak wynika z analizowanych danych statystycznych, łączna powierzchnia gospodarstw prowadzących produkcje metodami ekologicznymi (z certyfikatem oraz w pierwszym i

³ Prognoza na podstawie [Plan... 2007].

drugim roku przestawiania) systematycznie rośnie. W 2000 r. obszar ten wynosił zaledwie 11,7 tys. ha, by w 2001 r. drastycznie wzrósł o blisko 285% (44885,9 ha). W 2004 r. odnotowano również duży wzrost, bo aż o 71% w stosunku do roku poprzedniego (104932,2 ha), w 2005 r. o 59,8%, w 2006 r. o 31,2% (rys. 4).

Prognozy Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi wskazują, że do 2013 r. wskaźnik ten będzie się charakteryzował dalszym wzrostem od 18% w 2007 r., przez 15,4% w 2008 r., 16,7% w 2009 r., 14,3% w 2010 r., 12,5% w 2011 r., 11,1% w 2012 r. aż do 20% w 2013 r. (rys. 4). Założono zatem stały wzrost zainteresowania rolników produkcją metodami ekologicznymi. Jednakże powierzchnia gospodarstw ekologicznych o łącznej powierzchni 167,7 tys. ha w 2005 r. to tylko 1% ogólnej powierzchni upraw w Polsce [Ekologiczne... 2007].

Źródło: opracowanie własne na podstawie materiałów IJHARS

Rys. 4. Powierzchnia gospodarstw ekologicznych Polsce w latach 2000-2013, ha⁴

Fig. 4. Acreage of organic farms in Poland in years 2001-2013, hectare

W porównaniu do „potentatów” rolnictwa ekologicznego w Unii Europejskiej, powierzchnia upraw ekologicznych w Polsce jest stosunkowo mała. W 2000 r. wielkość ta wynosiła ponad 35 tys. ha, by wzrosnąć w 2004 r. do 76,2 tys. ha (tab. 1). W 2005 r. zaobserwowano dalszy wzrost do wielkości 82,7 tys. ha. Natomiast we Włoszech w tym

⁴ Prognoza na podstawie [Plan... 2007].

samym roku, powierzchnia certyfikowanych upraw ekologicznych wyniosła ponad 954 tys. ha, w Niemczech 767,9 tys. ha, w Hiszpanii 733,2 tys. ha, w Wielkiej Brytanii 690,3 tys. ha, we Francji 534 tys. ha.

Podsumowanie

Obecna sytuacja na rynku żywności ekologicznej w Europie powoduje, że popyt na nią przewyższa jej podaż, co zapowiada rozwój tej metody produkcji rolnej oraz przetwórstwa. Predysponowana do takiej produkcji jest również Polska. Z analizy danych wtórnych wynika, że wzrasta zainteresowanie wśród rolników produkcją metodami ekologicznymi. Jednak jest to spowodowane, przede wszystkim, możliwością zwiększania swoich dochodów przez wyższe dopłaty do produkcji ekologicznej niż w przypadku rolnictwa konwencjonalnego. Jest to zatem tendencja związana z interwencją instytucji w rynek, co niewątpliwie go wypacza. Jeżeli w rozwoju rolnictwa ekologicznego jedyny wpływ miałby popyt, prawdopodobnie tendencje byłyby podobne, lecz ich skala byłaby dużo niższa. Dla potwierdzenia tego wniosku należy wskazać dwa szczególne okresy. Pierwszy z nich, do 2001 r., to powolny wzrost liczby gospodarstw ekologicznych, a w 2001 r. drastyczny wzrost wskaźników statystycznych. W okresie tym w życie weszła ustawa o rolnictwie ekologicznym. Określała ona wymogi związane z produkcją rolniczą metodami ekologicznymi, systemem kontroli i certyfikacji tej produkcji oraz obrotem produktami rolnictwa ekologicznego i ich znakowaniem, a także pomocą instytucjonalną.

Tabela 1. Powierzchnie różnych użytków w gospodarstwach ekologicznych w latach 2001-2004 w Polsce, ha

Table 1. Area of various crop types in organic farms in Poland in years 2001-2004, hectare

Użytkowanie	Rok			
	2001	2002	2003	2004
Łąki i pastwiska	14 484,5	18 283,6	15 682,6	38 860,7
Uprawy rolnicze	18 594,4	20 203,6	21 741,6	33 357,8
Uprawy sadownicze i jagodowe	1 036,2	1 494,5	1 503,7	3 203,8
Uprawy warzywnicze	982,9	738,9	718,7	829,8
Razem powierzchnie upraw	35 097,9	40 720,6	39 646,6	76 252,1

Źródło: opracowanie własne na podstawie materiałów IJHARS

Drugi to okres po wstąpieniu Polski do Unii Europejskiej. W tym przypadku również odnotowano wzrost analizowanych wskaźników. Zachowanie producentów było spowodowane przede wszystkim dostępem do potencjalnych, do tej pory, rynków (zasobniejsi, bardziej zainteresowani tego typu produktem konsumenci) oraz polityką UE związaną ze zrównoważonym rozwojem obszarów wiejskich i ochroną środowiska. Należy pamiętać, że popyt na produkty ekologiczne, z powodu wyższej ceny o około 15-30% w stosunku do żywności produkowanej metodami konwencjonalnymi, jest ograniczony, w sensie rynkowym. Ogranicza to rozwój rolnictwa ekologicznego. Jednakże wskaźniki statystyczne wskazują na inną sytuację.

Literatura

- Ekologiczne produkty szansą dla naszego rolnictwa. [2007]. http://www.ekoportal.eu/ekoniusy/ekologiczne_produkty_szansa_dla_naszego_rolnictwa.html.
- Gotkiewicz W., Szafranek R.Cz. [2000]: Ecological Farms as an Element of the Agricultural Production Market. *Econ. Sc.*, UWM Olsztyn, pp. 29-39.
- Plan Działań dla Żywności Ekologicznej i Rolnictwa w Polsce na lata 2007-2013. Biuletyn Informacyjny. [2007]. Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Warszawa.
- Produkcja rolna metodami ekologicznymi w 2001 roku. [2002]. Główny Inspektorat Inspekcji Skupu i Przetwórstwa Artykułów Rolnych, Warszawa.
- Przewodnik po Krajowym Programie Rolnośrodowiskowym. [2004]. Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Warszawa.
- Rolnictwo ekologiczne w Polsce w 2002 roku. [2003]. Główny Inspektorat Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych, Warszawa.
- Rolnictwo ekologiczne w Polsce w 2003 roku. [2004]. Główny Inspektorat Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych, Warszawa.
- Rolnictwo ekologiczne w Polsce w 2004 roku. [2005]. Główny Inspektorat Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych, Warszawa.
- Rolnictwo ekologiczne w Polsce w latach 1999-2000. [2001]. Główny Inspektorat Inspekcji Skupu i Przetwórstwa Artykułów Rolnych, Warszawa.
- Spółdzielnie socjalne. [2007]. www.barka.org.pl/0rose_spoldzielnie.htm.
- Stan i tendencje rozwoju rolnictwa ekologicznego w Polsce (na dzień 31 grudnia 2005 r.). [2006]. IJHARS, Warszawa.
- Stan i tendencje rozwoju rolnictwa ekologicznego w Polsce (na dzień 31 grudnia 2006 r.). [2007]. IJHARS, Warszawa.
- Toruński J., Król S. [2001]. Rolnictwo ekologiczne – szansa dla polskich gospodarstw rodzinnych. [W:] Rola i miejsce gospodarstw rodzinnych w systemie rolnictwa polskiego i europejskiego. ATR, Bydgoszcz.
- Ustawa z dnia 16 marca 2001 r. o rolnictwie ekologicznym. [2001]. *Dz.U.* 38, poz. 452 oraz z 2003 r. 223, poz. 2220.
- Ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. o rolnictwie ekologicznym. [2004]. *Dz.U.* 93, poz. 898 oraz z 2007 r. 80, poz. 541.